

[२०२२] १ एस. सी. आर. १४८

महाराष्ट्र राज्य रस्ते वाहतूक महामंडळ

वि.

दिलीप उत्तम जायभाये

(२०२१ चा दिवाणी अपील क्रमांक ७४०३)

३ जानेवारी २०२२ बी.

[एम. आर. शाह आणि बी. व्ही. नागरत्ना, न्या. न्या.]

महाराष्ट्र कामगार संघटनांना मान्यता आणि अनुचित प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम-१९७१:-विभागीय कार्यवाही-निष्काळजीपणे आणि निष्काळजीपणे वाहन चालवणाऱ्या प्रतिवादी-चालकाच्या विरोधात गैरवर्तन सिद्ध झाले ज्यामुळे अपघात झाला ज्यामध्ये चार व्यक्तींचा मृत्यू झाला-शिस्तपालन प्राधिकरणाने सेवेतून बडतर्फ करण्याचा आदेश दिला-कामगार न्यायालयाने ठोस कारणे देऊन आणि फौजदारी न्यायालयाने दिलेल्या निर्दोष मुक्तीच्या आदेशासह नोंदवलेल्या संपूर्ण पुराव्याची पुन्हा अवलोकन केल्यानंतर बडतर्फ करण्याच्या आदेशात हस्तक्षेप केला नाही-तथापि, औद्योगिक न्यायालयाने गैरवर्तनाबद्दल शिस्तपालन प्राधिकरणाने नोंदवलेल्या निष्कर्षांमध्ये हस्तक्षेप केला नाही, परंतु बडतर्फ करण्याच्या आदेशात केवळ या कारणास्तव हस्तक्षेप केला की बडतर्फ करण्याची शिक्षा गैरवर्तन सिद्ध करण्यासाठी असमान होती आणि ती १९७१ च्या कायद्याच्या अनुसूची-०४ च्या घटक क्रमांक १ (जी) नुसार अन्यायकारक श्रम प्रथा होती-त्यामध्ये हस्तक्षेप केला गेला नाही. चौकशी अधिकाऱ्याच्या निष्कर्षावरून आणि कामगार न्यायालय आणि औद्योगिक न्यायालयाने दिलेल्या आदेशावरून असे दिसून आले की प्रतिवादी-कामगार इतक्या वेगाने आणि घाईघाईने वाहन चालवत होता ज्यामुळे अपघात झाला होता, ज्यामध्ये चार जणांचा मृत्यू झाला होता- भा.द.वी च्या कलम २७९ आणि ३०४ (अ) अंतर्गत

खटल्याला सामोरे जाणाऱ्या प्रतिवादी-चालकाला निर्दोष मुक्त करताना देखील, फौजदारी न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले आहे की फिर्यादी हे सिद्ध करण्यात अयशस्वी ठरले आहे की ही घटना केवळ प्रतिवादीच्या बेपर्वाईने आणि निष्काळजीपणे वाहन चालवल्यामुळे घडली आहे आणि इतर कोणीही नाही-म्हणून, जरी जीपचा चालक देखील निष्काळजी होता असे गृहीत धरले गेले असले तरी, हे योगदानात्मक निष्काळजीपणाचे प्रकरण म्हटले जाऊ शकते-याचा अर्थ असा नाही की प्रतिवादी-कामगार अजिबात निष्काळजी नव्हता-म्हणून, त्याने त्याला गैरवर्तनापासून मुक्त केले नाही-कायद्याच्या मुख्य तत्त्वानुसार फौजदारी खटल्यातील निर्दोष मुक्ततेचा अनुशासनात्मक कार्यवाहीवर कोणताही परिणाम किंवा प्रासंगिकता नाही कारण दोन्ही प्रकरणांमधील पुराव्याचे मानक भिन्न आहेत आणि कार्यवाही वेगवेगळ्या क्षेत्रांमध्ये आणि वेगवेगळ्या उद्दिष्टांसह चालते-म्हणून, औद्योगिक न्यायालयाने चूक केली.फौजदारी न्यायालयाद्वारे प्रतिवादीची निर्दोष मुक्तता करण्यावर जास्त जोर देताना-कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ चा कलम क्रमांक १ (जी) तात्काळ प्रकरणांना लागू करताना, असे म्हटले जाऊ शकत नाही की प्रतिवादीची बडतर्फ करणे हे गैरवर्तनाच्या स्वरूपाचा विचार न करता, किरकोळ किंवा तांत्रिक स्वरूपाच्या गैरवर्तनासाठी होते-अगदी प्रतिवादीच्या पूर्वीच्या सेवेच्या नोंदीचाही औद्योगिक न्यायालयाने विचार केला नव्हता-अपीलकर्त्याच्या प्रकरणानुसार, प्रतिवादी-कामगार तीन वर्षे सेवेत होता आणि तीन वर्षांच्या सेवेच्या कार्यकाळात त्याला चार वेळा शिक्षा झाली होती-म्हणून असे म्हणता येणार नाही की बडतर्फ करण्याचा आदेश प्रतिवादीच्या सेवेच्या मागील नोंदीचा विचार न करता होता- - त्यामुळे खटल्याची वस्तुस्थिती व परिस्थिती लक्षात घेता औद्योगिक न्यायालयाने अधिनियम, १९७१ च्या अनुसूची-४ मधील कलम क्रमांक १ (जी) चा चुकीच्या पद्धतीने वापर केला आणि बरखास्तीच्या आदेशात चुकीचा हस्तक्षेप केला. -

अपीलाला मान्यता देताना न्यायालयाने

निर्णय १. विभागीय चौकशीत चौकशी अधिकाऱ्याने नोंदवलेले निष्कर्ष आणि कामगार न्यायालयाने तसेच औद्योगिक न्यायालयाने दिलेला निकाल आणि आदेश आणि फौजदारी न्यायालयाने दिलेला निर्दोष मुक्तता आदेश हे देखील दर्शवतात की जेव्हा प्रतिवादी वाहन चालवत होता तेव्हा त्याला विरुद्ध बाजूने येणाऱ्या जीपचा अपघात झाला आणि या अपघातात चार जणांचा मृत्यू झाला. नोंदवलेल्या पुरावा असे दिसून येते की, उलट बाजूने येणाऱ्या जीपचा अपघाताचा फटका इतका होता की जीप 25 फूट मागे ढकलण्यात आली. उपरोक्त तथ्यांवरून असे म्हटले जाऊ शकते की प्रतिवादी-कामगार इतक्या वेगाने आणि घाईघाईने वाहन चालवत होता ज्यामुळे अपघात झाला होता ज्यामध्ये चार जणांचा मृत्यू झाला होता. भा .द. वी च्या कलम २७९ आणि ३०४ (अ) अंतर्गत खटल्याचा सामना करणाऱ्या प्रतिवादी-वाहनचालकाची निर्दोष मुक्तता करताना, फौजदारी न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की फिर्यादी हे सिद्ध करण्यात अयशस्वी ठरले की ही घटना आरोपीच्या बेदरकरणे आणि निष्काळजीपणे वाहन चालवल्यामुळे घडली-येथे केवळ प्रतिवादी आहे आणि इतर कोणीही नाही. त्यामुळे, जीपचा चालकही निष्काळजी होता असे जरी गृहित धरले गेले असले, तरी ते योगदानात्मक निष्काळजीपणाचे प्रकरण म्हटले जाऊ शकते. याचा अर्थ असा नाही की प्रतिवादी-कामगार अजिबात निष्काळजी नव्हता. त्यामुळे तो त्याला गैरवर्तनापासून मुक्त करत नाही. [परिच्छेद १०.२] [१५६-इ-ह; १५७-अ]

२. १ कामगार न्यायालयाने फौजदारी न्यायालयाने दिलेल्या निर्दोष मुक्तीच्या आदेशाचा सखोल विचार केला होता आणि फौजदारी न्यायालयाने त्याची निर्दोष मुक्तता केल्यामुळे त्याला शिस्तभंगाच्या कारवाईत दोषी ठरवता येणार नाही या

प्रतिवादी-कामगाराकडून केलेल्या सादरीकरणनाणे ते सहमत नव्हते. फौजदारी न्यायालयाने दिलेल्या निकाल आणि आदेशावरूनही असे दिसते की, फौजदारी न्यायालयाने साक्षीदारांच्या फितुरी, हितसंबंध असलेल्या साक्षीदारांच्या नेतृत्वाखालील पुरावा; तपास अधिकाऱ्याच्या तपासणीतील त्रुटी; घटनेच्या पंचनाम्यासाठी पंच इत्यादी मुळे प्रतिवादीची निर्दोष मुक्तता केली;. त्यामुळे, फौजदारी न्यायालयाने असे म्हटले की प्रतिवादीविरुद्धचा खटला रस्ता संशयाच्या पलीकडे सिद्ध करण्यात फिर्यादी पक्ष अपयशी ठरला आहे.

याउलट विभागीय कार्यवाहीत वाहन बेदरकारपणे आणि निष्काळजीपणे चालवण्याचा गैरवर्तन, ज्यामुळे अपघात झाला आणि ज्यामुळे चार जणांचा मृत्यू झाला, हे सिद्ध झाले आहे. कायद्याच्या मूलभूत तत्त्वानुसार फौजदारी खटल्यातील निर्दोष मुक्ततेचा शिस्तभंगाच्या कार्यवाहीवर कोणताही परिणाम किंवा प्रासंगिकता नाही कारण दोन्ही प्रकरणांमध्ये पुराव्याचे मानक भिन्न आहेत आणि कार्यवाही वेगवेगळ्या क्षेत्रांमध्ये आणि वेगवेगळ्या उद्दिष्टांसह चालते. त्यामुळे औद्योगिक न्यायालयाने फौजदारी न्यायालयाने प्रतिवादीची निर्दोष मुक्तता करण्याच्या निर्णयावर जास्त जोर देऊन चूक केली आहे. अन्यथा, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की विभागीय चौकशीत आरोप आणि गैरवर्तणूक सिद्ध करणाऱ्या अनुशासनात्मक प्राधिकरणाने नोंदवलेल्या निष्कर्षांमध्ये औद्योगिक न्यायालयाने हस्तक्षेप केलेला नाही आणि केवळ धक्कादायकपणे असमानतेच्या आधारावर बडतर्फ करण्याच्या शिक्केत हस्तक्षेप केला आहे आणि त्यामुळे एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७९ च्या अनुसूची-४ च्या कलम क्रमांक १ (जी) नुसार ही अन्यायकारक कामगार प्रथा असल्याचे म्हटले जाऊ शकते.

[परिच्छेद १०.१ १०.४] [१५७ -बी. जी.]

2.२. एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७९ च्या अनुसूची-४ च्या कलम क्रमांक १ (जी) ला लागू करताना, सध्याच्या प्रकरणात, गैरवर्तनाचे स्वरूप

विचारात न घेता, प्रतिवादीची बडतर्फी ही किरकोळ किंवा तांत्रिक स्वरूपाच्या गैरवर्तनासाठी होती असे म्हटले जाऊ शकत नाही. प्रतिवादी-कामगाराला एका विशिष्ट आरोपासाठी आणि विशिष्ट गैरवर्तनासाठी दोषी ठरवण्यात आले आहे. औद्योगिक न्यायालयाने प्रतिवादीच्या पूर्वीच्या सेवेच्या नोंदीचाही विचार केलेला नाही. अपीलकर्त्याच्या प्रकरणानुसार-प्रतिवादी एम. एस. आर. टी. सी.-कामगार तीन वर्षे सेवेत होता आणि

तीन वर्षांच्या सेवेच्या कार्यकाळात त्यांना चार वेळा शिक्षा झाली. त्यामुळे, बरखास्तीचा आदेश प्रतिवादीच्या सेवेच्या मागील नोंदीचा विचार न करता होता असे म्हणता येणार नाही. त्यामुळे, खटल्याची तथ्ये आणि परिस्थिती पाहता, औद्योगिक न्यायालयाने एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४चा कलम क्रमांक १ (जी) प्रमाणे चुकीने लागू केला. [परिच्छेद १०.५] [१५८-ई-एच]

३. अन्यथा देखील प्रकरणाच्या तथ्यांमध्ये विभागीय चौकशीत विशेषतः असे आढळून आले आहे की चालक-प्रतिवादीच्या बेदरकारपणे आणि निष्काळजीपणे वाहन चालवल्यामुळे अपघात झाला ज्यामध्ये चार जणांचा मृत्यू झाला, जेव्हा बडतर्फीची शिक्षा ठोठावली जाते तेव्हा ती धक्कादायकपणे असमान शिक्षा असल्याचे म्हटले जाऊ शकत नाही. विभागीय कार्यवाहीत प्रत्येक पैलूचा विचार केला गेला आहे. विभागीय कार्यवाहीत चौकशी अधिकाऱ्याने नोंदवलेल्या निष्कर्षांमध्ये औद्योगिक न्यायालयानेही हस्तक्षेप केलेला नाही. त्यामुळे, खटल्याची तथ्ये आणि परिस्थिती पाहता, औद्योगिक न्यायालयाने एक गंभीर चूक केली आहे आणि शिस्तपालन प्राधिकरणाने संमत केलेल्या बडतर्फीच्या आदेशात हस्तक्षेप करताना आपल्या अधिकारक्षेत्राचा भंग केला आहे, ज्यामध्ये कामगार न्यायालयाने हस्तक्षेप केला नव्हता. [परिच्छेद ११] [१५९-ए-सी]

४. हे देखील लक्षात घेणे आवश्यक आहे की औद्योगिक न्यायालयासमोर प्रतिवादी-कामगार-चालकाने कबूल केले की बडतर्फीच्या आदेशानंतर त्याला लाभदायक नोकरी

देण्यात आली आहे. त्यामुळे सेवेच्या सातत्यासह सेवेतील पुनर्र्थापनेची देखील हमी दिली गेली नाही. ०१.११.२००३ ते ३१.०५.२०१८ या कालावधीसाठी प्रतिवादी-कामगाराला वेतन देण्याचे अपीलकर्त्याला निर्देश देणारे उच्च न्यायालयाने जारी केलेले निर्देश देखील अपीलकर्त्याने दाखल केलेल्या जनहित याचिकेत उच्च न्यायालयाने पारित करू शकले नसते. कामगार-प्रतिवादीने दाखल केलेली ही याचिका नव्हती. त्यामुळे, अन्यथा देखील आक्षेपार्ह निकाल आणि आदेशाच्या परिच्छेद ८ मध्ये जारी केलेले निर्देश कायम ठेवता येत नाहीत कारण ते उच्च न्यायालयासमोरच्या वादाच्या व्याप्तीच्या आणि परिघाच्या बाहेर आहेत. [परिच्छेद १२, १३] [१५९-सी-ई]

समर बहादूर सिंग विरुद्ध उत्तर प्रदेश राज्य आणि इतर. (२०११) ९ एस. सी. सी. ९४ [२०११] ११ एससीआर १३६; युनियन ऑफ इंडिया आणि ओ. आर. एस. विरुद्ध सीताराम मिश्रा आणि अन्न. (२०१९) २० एस. सी. सी. ५८८ -संदर्भित.

प्रकरण कायदा संदर्भ

[२०११] ११ एस. सी. आर. १३६ परिच्छेद ५.२

(२०१९) २० एस. सी. सी. ५८८ चा परिच्छेद ५.२

दिवाणी अपील अधिकारक्षेत्र: २०२१ चे दिवाणी अपील क्रमांक ७४०३.

२००३ च्या रिट याचिका क्रमांक ८४०१ मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयाच्या दिनांक

२३.०१.२०२० च्या निर्णय व आदेशावरून.

मयूरी रघुवंशी, व्योम रघुवंशी, पूर्वाट वली, याचिकाकर्त्यांचे वकील.

निशांत पाटील, मालविका कला, प्रतिवादीचे वकील.

न्यायालयाचा निर्णय एम. आर. शाह, न्या. यांनी दिला

१. २००३ च्या रिट याचिका क्रमांक ८४०१ मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयाने २३.०१.२०२० रोजी दिलेला आदेश आणि आक्षेपार्ह निकालाने व्यथित आणि असमाधानी वाटणे, ज्याद्वारे उच्च न्यायालयाने अपीलकर्त्याने दाखल केलेली उक्त जनहित याचिका फेटाळली आहे-महाराष्ट्र राज्य रस्ते परिवहन महामंडळ (यापुढे 'एमएसआरटीसी' म्हणून संदर्भित) ज्यामध्ये त्यांनी २००२ च्या पुनरीक्षण अर्जात (यूएलपी) औद्योगिक न्यायालयाने पारित केलेल्या आदेशाला आव्हान दिले होते, ज्यात प्रतिवादीला परत वेतनाशिवाय पुनर्संचयित करण्याचे निर्देश दिले होते परंतु सेवेच्या सातत्यासह, मूळ याचिकाकर्ता-एमएसआरटीसीने सध्याच्या अपीलाला प्राधान्य दिले आहे.

२. येथे प्रतिवादी चालक म्हणून काम करत होता आणि प्रवासी बसेस चालवत होता.२३.१०.१०९२ वर जेव्हा तो बस चालवत होता, तेव्हा विरुद्ध दिशेने येणाऱ्या जीपचा अपघात झाला.असे दिसते की बस डाव्या बाजूला नेण्याऐवजी त्याने बस अत्यंत उजव्या बाजूला नेली जी चुकीच्या बाजूला होती आणि परिणामी जीप आणि बसची टक्कर झाली. या अपघातात चार प्रवाशांचा जागीच मृत्यू झाला तर सहा प्रवासी गंभीर जखमी झाले. जीपचे पूर्णपणे नुकसान झाले असून तिचे रेडिएटर आणि इंजिन बोर्ड तुटले आणि खराब झाले आणि जीपचा आतील भाग पूर्णपणे चिरडला गेला. या धडकेची तीव्रता इतकी जास्त होती की जीप सुमारे २५ फूट मागे ढकलली गेली. बसच्या बंपरचाही चेंदामेंदा झाला. जीपचा चालकही जखमी झाला आहे. प्रतिवादीची शिस्तभंगाची चौकशी करण्यात आली. चौकशी संपल्यानंतर त्यांना सेवेतून काढून

टाकण्यात आले. त्याच्यावर भा. द.वी कलम २७९ अन्वयेही गुन्हा दाखल करण्यात आला. तथापि, त्याची निर्दोष मुक्तता करण्यात आली. (त्याची निर्दोष मुक्तता हि खालील प्रमाणे).

प्रतिवादीने बडतर्फ करण्याच्या आदेशाला कामगार न्यायालयात आव्हान दिले. कामगार न्यायालयाने बरखास्तीचा आदेश कायम ठेवला. फौजदारी कारवाईत प्रतिवादीची निर्दोष मुक्तता आणि दोन्ही वाहनांचे चालक निष्काळजी (योगदानात्मक निष्काळजीपणा) असल्याचे निरीक्षण नोंदवत औद्योगिक न्यायाधिकरणाने पुनरीक्षण अर्जात महाराष्ट्र कामगार संघटनांना मान्यता आणि अनुचित प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम १९७१: च्या अनुसूची-४ च्या आयटम क्रमांक १ (जी) अंतर्गत अधिकारांचा वापर केला. (थोडक्यात 'एम. आर. टी. यू.' आणि 'पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१'), आणि असे म्हटले की बडतर्फ करण्याचा आदेश सिद्ध झालेल्या गैरवर्तनाशी विसंगत आहे. औद्योगिक न्यायाधिकरणासमोर प्रतिवादी/कामगाराने मागील वेतनासाठी निदर्शनास आणून दिले नाही. औद्योगिक न्यायाधिकरणाने त्याला परत वेतनाशिवाय परंतु सेवा सुरू ठेवण्याचे निर्देश दिले.

3. औद्योगिक न्यायाधिकरणाने मागील वेतनाशिवाय परंतु सेवेच्या सातत्यासह पुनर्संचयित करण्याचा आदेश दिलेल्या ३१.०७.२००३ तारखेच्या आदेशामुळे व्यथित आणि असमाधानी वाटल्याने, अपीलकर्त्याने उच्च न्यायालयासमोर जनहित याचिका

दाखल केली. आक्षेपार्ह निकाल आणि आदेशाद्वारे उच्च न्यायालयाने अपीलकर्त्याने दाखल केलेली जनहित याचिका केवळ फेटाळली नाही, तर अपीलकर्त्याला ०१.११.२००३ ते ३१.०५.२०१८ म्हणजे त्याच्या सेवानिवृत्तीच्या तारखेपासून प्रतिवादीला परत वेतन देण्याचे निर्देशही दिले आहेत. उच्च न्यायालयाने असेही निर्देश दिले आहेत की प्रतिवादी देखील त्याच्या बडतर्फीच्या तारखेपासून आणि त्याच्या सेवानिवृत्तीपर्यंत सेवेच्या सातत्यतेच्या आधारे सेवानिवृत्ती लाभ मिळण्याचा हक्कदार असेल.

४. उच्च न्यायालयाने दिलेल्या वादग्रस्त निर्णयामुळे आणि आदेशामुळे व्यथित आणि असमाधानी वाटणे, जनहित याचिका फेटाळणे आणि बरखास्तीचा आदेश रद्द करून औद्योगिक न्यायाधिकरणाने पारित केलेल्या आदेशाला पुष्टी देणे आणि सेवा आणि परत वेतनाच्या सातत्यासह पुनर्संचयित करण्याचे आदेश देणे, एम. एस. आर. टी. सी. ने सध्याच्या अपीलाला प्राधान्य दिले आहे.

५. अपीलकर्त्याच्या वतीने हजर असलेल्या एम. एस. आर. टी. सी. च्या विद्वान वकील मयुरी रघुवंशी यांनी जोरदारपणे सांगितले की, या प्रकरणातील तथ्ये आणि परिस्थितीमध्ये, औद्योगिक न्यायालयाने शिस्तपालन प्राधिकरणाने दिलेल्या बरखास्तीच्या आदेशात हस्तक्षेप करून गंभीर चूक केली आहे कारण ती सिद्ध झालेल्या गैरवर्तनापेक्षा आश्चर्यकारकरित्या असंगत आहे.

५.१ असे सादर केले जाते की, उच्च न्यायालय तसेच औद्योगिक न्यायालय या दोघांनीही अनुशासनात्मक चौकशी आणि फौजदारी कारवाई यांच्यातील फरकाचा विचार केलेला नाही आणि/किंवा त्याचे मुल्यांकन केलेले नाही.

५.२ असे सादर केले जाते की उच्च न्यायालय तसेच औद्योगिक न्यायालयाने फौजदारी खटल्यातील प्रतिवादीच्या निर्दोष मुक्ततेवर अवलंबून राहून चूक केली होती. हे सादर केले जाते की औद्योगिक न्यायालय आणि उच्च न्यायालय हे समजून घेण्यात अयशस्वी ठरले आहे की निर्दोष मुक्तीच्या निर्णयाचा शिस्तभंगाच्या कार्यवाहीवर कोणताही परिणाम किंवा प्रासंगिकता नाही कारण **समर बहादूर सिंग विरुद्ध उत्तर प्रदेश राज्य , (२०११) ९ एस. सी. सी. ९४ आणि भारतीय संघ आणि इतर. विरुद्ध सीताराम मिश्रा आणि अन्न, (२०११) २० एस. सी. सी. ५८८** या दोन्ही प्रकरणांमध्ये पुराव्याचे मानक भिन्न आहेत आणि कार्यवाही वेगवेगळ्या क्षेत्रात चालते आणि त्याची उद्दिष्टे भिन्न आहेत. प्रकरणांमध्ये या न्यायालयाच्या निर्णयांवर भिस्त ठेवली.

५.३ पुढे असे सादर केले जाते की खरे तर कामगार न्यायालयाने योग्यरित्या असे म्हटले आहे की फौजदारी खटल्यातील निर्दोष मुक्तता प्रतिवादीच्या बचावासाठी येणार नाही कारण फौजदारी खटल्यातील निर्दोष मुक्तता ही तपास अधिकाऱ्याची चौकशी करण्यात, पंचांसाठी घटनास्तळ पंचनामा इत्यादींची तपासणी करण्यात आणि त्यांचे प्रकरण संशयाच्या पलीकडे सिद्ध करण्यात सरकारी पक्ष अपयशी ठरल्यामुळे होते. दुसरीकडे विभागीय कार्यवाहीत गैरवर्तन सिद्ध झाले आहे, असे सादर केले जाते.

त्यामुळे औद्योगिक न्यायालय आणि उच्च न्यायालयाने फौजदारी खटल्यातील प्रतिवादीच्या निर्दोष मुक्ततेला अनावश्यक महत्त्व द्यायला नको होते, असा युक्तिवाद केला जातो.

५.४ पुढे असे सादर केले जाते की, अन्यथा, जेव्हा वाहन अपघातात प्रतिवादीच्या निष्काळजीपणे आणि निष्काळजीपणे वाहन चालवण्याच्या निष्काळजीपणामुळे चार जणांचा मृत्यू झाला आणि त्यांच्या तीन वर्षांच्या कार्यकाळात त्यांना यापूर्वी चार वेळा शिक्षा झाली होती, बडतर्फीची शिक्षा धक्कादायकरित्या बेसुमार होती असे म्हणता येणार नाही. हे सादर केले जाते की खटल्याची तथ्ये आणि परिस्थितीनुसार, हे प्रकरण एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ च्या कलम क्रमांक १ (जी) अंतर्गत येणार नाही.

५.५. पुढे असे सादर केले जाते की औद्योगिक न्यायालयानेही आदेशात विशेषतः असे निरीक्षण नोंदवले आहे की गैरवर्तन हे किरकोळ किंवा तांत्रिक स्वरूपाचे नाही. पुढे असे सादर केले गेले आहे की औद्योगिक न्यायालयाने असेही निरीक्षण नोंदवले आहे की कोणतीही पक्षपाती वागणूक झालेली नाही आणि एम. एस. आर. टी. सी. ची कारवाई सद्भावनेने केलेली नाही असे म्हटले जाऊ शकत नाही. औद्योगिक न्यायालयाने असेही निरीक्षण नोंदवले की एम. एस. आर. टी. सी. ने तक्रारदार-प्रतिवादीला खोटे फसवले नाही किंवा स्पष्टपणे खोट्या कारणांमुळे प्रतिवादीला बरखास्त केले नाही आणि म्हणूनच प्रतिवादी एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी.

कायदा, १९७१ नुसार कथित अन्यायकारक श्रम पद्धती सिद्ध करण्यात अयशस्वी ठरला. तथापि, औद्योगिक न्यायालयाने एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ चे कलम १ (जी) लागू करून शिस्तपालन प्राधिकरणाने लादलेल्या शिक्षा/बडतर्फीच्या आदेशात हस्तक्षेप केला आहे, असे सादर केले जाते.

५. ६ पुढे असे सादर केले जाते की प्रतिवादीने देखील कबूल केले आहे की बडतर्फीनंतर त्याला फायदेशीर नोकरी मिळाली. त्यामुळे पुनर्वसनाच्या आदेशाची अजिबात गरज नव्हती.

५. ७ अपीलकर्त्याच्या वतीने हजर असलेल्या विद्वान वकिलाने पुढे असे सादर केले आहे की अन्यथा उच्च न्यायालयाने आक्षेपार्ह निकालात आणि परिच्छेद ८ मधील आदेशात अपीलकर्त्याला-एम. एस. आर. टी. सी. ला १ नोव्हेंबर २००३ ते ३१ मे २०१८ पर्यंत प्रतिवादीला परत वेतन देण्याचे निर्देश देणारे निर्देश, अपीलकर्ता-एम. एस. आर. टी. सी. ने दाखल केलेल्या याचिकेत पारित करता आले नसते. त्यामुळे असा आदेश उच्च न्यायालयासमोरच्या जनहित याचिकेच्या व्याप्तीच्या पलीकडे आहे, असे सादर केले जाते.

६. वरील निवेदने सादर करताना, सध्याच्या अपीलाला परवानगी द्यावी अशी प्रार्थना केली जाते.

७. प्रतिवादीच्या वतीने हजर असलेले विद्वान वकील निशांत पाटील यांनी औद्योगिक

न्यायालयाने दिलेल्या आणि उच्च न्यायालयाने पुष्टी दिलेल्या निर्णयाचे आणि आदेशाचे समर्थन केले आहे.

७.१ हे सादर केले जाते की खटल्याची तथ्ये आणि परिस्थितीनुसार जेव्हा औद्योगिक न्यायालयाला बडतर्फ करण्याचा आदेश गैरवर्तणुकीशी विसंगत असल्याचे सिद्ध झाले, तेव्हा एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ च्या घटक क्रमांक १ (जी) नुसार ती अन्यायकारक कामगार प्रथा असल्याचे म्हटले जाऊ शकते. अशा प्रकारे औद्योगिक न्यायालयाने बडतर्फ करण्याच्या आदेशात योग्य हस्तक्षेप केला आणि उच्च न्यायालयाने त्याची योग्य पुष्टी केली आहे.

७.२ असा युक्तिवाद केला जातो की सध्याच्या प्रकरणात ही प्रतिवादी-चालकाची चूक नव्हती. विरुद्ध बाजूने येणारा जीप चालक रस्त्याच्या चुकीच्या बाजूला होता आणि प्रतिवादीने अपघात टाळण्याचा प्रयत्न केला. असे सादर केले जाते की फौजदारी न्यायालयाला असे आढळले की जीप चालकानेही निष्काळजीपणा केला होता आणि फौजदारी न्यायालयाने प्रतिवादी-चालकाची निर्दोष मुक्तता केली ही वस्तुस्थिती लक्षात घेता, औद्योगिक न्यायालयाने दिलेला निर्णय आणि आदेश, परत वेतनाशिवाय परंतु सेवेच्या सातत्यासह पुनर्स्थापनेचा आदेश कोणत्याही हस्तक्षेपाची हमी देत नाही. त्यामुळे असे सादर केले जाते की उच्च न्यायालयाने औद्योगिक न्यायालयाने दिलेल्या निर्णयात आणि वेतनाशिवाय पुर्णनियुक्ती करण्याचा आदेश देणाऱ्या आदेशात योग्य हस्तक्षेप केला नाही.

८. वरील निवेदने सादर करताना, सध्याचे अपील फेटाळण्याची प्रार्थना करण्यात आली.

९. आम्ही संबंधित पक्षांच्या वतीने हजर असलेल्या विद्वान वकिलाला सविस्तरपणे ऐकले आहे.

१०. सुरुवातीला, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की विभागीय कार्यवाहीत प्रतिवादी-वाहनचालकाने बेदकारपणे आणि निष्काळजीपणे वाहन चालविल्याचा आरोप केलेला गैरवर्तन सिद्ध झाले आहे ज्यामुळे अपघात झाला ज्यामध्ये चार जणांचा मृत्यू झाला. त्यानंतर, शिस्तपालन प्राधिकरणाने प्रतिवादी कामगाराला सेवेतून बरखास्त करण्याचा आदेश दिला. कामगार न्यायालयाने ठोस कारणे देऊन आणि फौजदारी न्यायालयाने दिलेल्या निर्दोषतेच्या आदेशासह नोंदवलेल्या सर्व पुराव्यांचे पुनर्मूल्यांकन करून बडतर्फ करण्याच्या आदेशात हस्तक्षेप केला नाही. तथापि, औद्योगिक न्यायालयाने जरी शिस्तपालन प्राधिकरणाने सिद्ध केलेल्या गैरवर्तनावरील नोंदवलेल्या निष्कर्षांमध्ये हस्तक्षेप केला नसला तरी, बडतर्फाच्या आदेशात केवळ या आधारावर हस्तक्षेप केला की बडतर्फाची शिक्षा ही सिद्ध झालेल्या गैरवर्तनाशी विसंगत आहे आणि ती एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ च्या घटक क्रमांक १ (जी) नुसार अन्यायकारक कामगार प्रथा असल्याचे म्हटले जाऊ शकते. त्यात उच्च न्यायालयाचा हस्तक्षेप नाही.

१०. १ म्हणून, या न्यायालयाच्या विचारार्थ जो छोटा प्रश्न उपस्थित केला जातो तो असा आहे की प्रकरणातील तथ्ये आणि परिस्थितींमध्ये बडतर्फीची शिक्षा ही चुकीची सिद्ध झालेल्या गैरवर्तनाशी विसंगत होती या आधारावर ती अन्यायकारक कामगार प्रथा असल्याचे म्हटले जाऊ शकते का आणि त्यामुळे बडतर्फीच्या आदेशात हस्तक्षेप करणे आणि सेवेच्या सातत्यासह पुनरनियुती आदेश देणे हे औद्योगिक न्यायालय योग्य होते.

१०. २ विभागीय चौकशीत चौकशी अधिकाऱ्याने नोंदवलेले निष्कर्ष आणि कामगार न्यायालयाने तसेच औद्योगिक न्यायालयाने दिलेला निर्णय आणि आदेश आणि फौजदारी न्यायालयाने दिलेला निर्दोष मुक्तता आदेशदेखील पाहिल्यानंतर असे दिसून येते की जेव्हा प्रतिवादी वाहन चालवत होता तेव्हा त्याच्या वाहनाने विरुद्धा बाजूने येणाऱ्या जीपला धडक देऊन अपघात झाला आणि या अपघातात चार जणांचा मृत्यू झाला. नोंदवलेल्या साहित्यावरून असे दिसून येते की, उलट बाजूने येणाऱ्या जीपचा अपघाताचा फटका इतका होता की जीप 25 फूट मागे ढकलण्यात आली. उपरोक्त तथ्यांवरून असे म्हटले जाऊ शकते की प्रतिवादी-कामगार इतक्या बेदरकारपणे आणि निष्वाकाळजीपणे वाहन चालवत होता ज्यामुळे अपघात झाला होता ज्यामध्ये चार जणांचा मृत्यू झाला होता.

भा.द.वी. प्रमाणे फौजदारी न्यायालयाच्या कलम २७९ आणि ३०४ (अ) अंतर्गत खटल्याला सामोरे जाणाऱ्या आरोपी-प्रतिवादी-चालकाची निर्दोष मुक्तता करताना

देखील असे निरीक्षण नोंदवले गेले आहे की फिर्यादी हे सिद्ध करण्यात अयशस्वी ठरले की ही घटना आरोपीच्या बेदरकारपणे आणि निष्काळजीपणे वाहन चालवल्यामुळे घडली-येथे केवळ प्रतिवादी आहे आणि इतर कोणीही नाही. म्हणून, जरी ते गृहित धरले गेले असले तरी जीपचा चालकही निष्काळजी होता, हे योगदानात्मक निष्काळजीपणाचे प्रकरण म्हटले जाऊ शकते. याचा अर्थ असा नाही की प्रतिवादी-कामगार अजिबात निष्काळजी नव्हता. त्यामुळे तो त्याला गैरवर्तनापासून मुक्त करत नाही.

१०. ३ फौजदारी न्यायालयाने प्रतिवादीची निर्दोष मुक्तता करण्याच्या निर्णयावर औद्योगिक न्यायालयाने खूप भर दिला आहे. तथापि, अशा प्रकारे कामगार न्यायालयाने फौजदारी न्यायालयाने दिलेल्या निर्दोष मुक्ततेच्या आदेशाचा सखोल विचार केला होता आणि प्रतिवादी-कामगार यांच्या वतीने केलेल्या सादररिकानास सहमत नव्हते की फौजदारी न्यायालयाने त्यांची निर्दोष मुक्तता केल्यामुळे त्यांना शिस्तभंगाच्या कारवाईत दोषी ठरवले जाऊ शकत नाही.

१०. ४ फौजदारी न्यायालयाने दिलेल्या निकाल आणि आदेशावरूनही असे दिसते की, फौजदारी न्यायालयाने साक्षीदारांच्या फितुरतेच्या आधारे प्रतिवादीची निर्दोष मुक्तता केली; हितसंबंध असलेल्या साक्षीदारांच्या नेतृत्वाखालील पुरावा; तपास अधिकाऱ्याच्या तपासणीतील त्रुटी; घटनेच्या पंचनाम्यासाठी पंच इत्यादी. त्यामुळे, फौजदारी न्यायालयाने असे म्हटले की प्रतिवादीविरुद्धचा खटला सयुक्तिक संशयाच्या

पलीकडे सिद्ध करण्यात फिर्यादी पक्ष अपयशी ठरला आहे. याउलट विभागीय कार्यवाहीत वाहन बेदरकारपणे आणि निष्काळजीपणे चालवण्याचा गैरवर्तन, ज्यामुळे अपघात झाला आणि ज्यामुळे चार जणांचा मृत्यू झाला, हे सिद्ध झाले आहे. कायद्याच्या मूलभूत तत्त्वानुसार फौजदारी खटल्यातील निर्दोष मुक्ततेचा शिस्तभंगाच्या कार्यवाहीवर कोणताही परिणाम किंवा संदर्भ नाही कारण दोन्ही प्रकरणांमध्ये पुराव्याचे मानक भिन्न आहेत आणि कार्यवाही वेगवेगळ्या क्षेत्रांमध्ये आणि वेगवेगळ्या उद्दिष्टांसह चालते. त्यामुळे औद्योगिक न्यायालयाने फौजदारी न्यायालयाने प्रतिवादीची निर्दोष मुक्तता करण्याच्या निर्णयावर जास्त भर देऊन चूक केली आहे. अन्यथा, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की विभागीय चौकशीत आरोप आणि गैरवर्तणूक सिद्ध करणाऱ्या अनुशासनात्मक प्राधिकरणाने नोंदवलेल्या निष्कर्षांमध्ये औद्योगिक न्यायालयाने हस्तक्षेप केलेला नाही आणि केवळ धक्कादायकपणे अप्रमानबद्धपणे या आधारावर बडतर्फ करण्याच्या शिक्केत हस्तक्षेप केला आहे आणि त्यामुळे एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ च्या कलम क्रमांक १ (जी) नुसार ही अन्यायकारक कामगार प्रथा असल्याचे म्हटले जाऊ शकते. १०.५. आता औद्योगिक न्यायालयाने एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ च्या कलम क्रमांक १ (जी) चा वापर करून सेवा सुरू ठेवण्याचा आदेश देत दिलेल्या आदेशापर्यंत, कलम क्रमांक 1 (जी) नुसार केवळ अशा प्रकरणात, जेथे एखाद्या कर्मचाऱ्याची बडतर्फ करणे हे किरकोळ किंवा तांत्रिक स्वरूपाच्या गैरवर्तणुकीसाठी असल्याचे आढळून येते, त्या विशिष्ट गैरवर्तनाचे स्वरूप

किंवा कर्मचाऱ्याच्या सेवेच्या मागील नोंदीचा विचार न करता, अप्रमाणबद्ध शिक्षा धक्कादायक ठरेल. एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ चा कलम क्रमांक १ खालीलप्रमाणे आहे:

अनुसूची ४

1. कर्मचाऱ्याना कामावरून काढून टाकणे किंवा बडतर्फ करणे –

(अ) बळी ठरवणे ;

(ब) चांगल्या हेतूने नव्हे, तर मालकाने त्याच्या अधिकाराचा दुरुपयोग करून ;

(क) एखाद्या कर्मचाऱ्याला खोट्या पुराव्यांवरून किंवा बनावट पुराव्यांवरून फौजदारी खटल्यात फसवून;

(ड) उघडपणे खोट्या कारणांसाठी;

(ई) सुटीशिवाय गैरहजेरीचे खोटे किंवा खोटे आरोप करून;

(फ) घरगुती चौकशी करताना किंवा अनावश्यक घाईघाईने नैसर्गिक न्यायाच्या तत्वांकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष करून;

(छ) विशिष्ट गैरवर्तनाचे स्वरूप किंवा कर्मचाऱ्याच्या पूर्वीच्या सेवेच्या नोंदीचा विचार न करता, किरकोळ किंवा तांत्रिक

स्वरूपाच्या गैरवर्तणुकीसाठी, जे धक्कादायकपणे असमानतेसारखे ठरेल. "

एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ चे कलम क्रमांक १ (जी) लागू करताना, सध्याच्या प्रकरणात असे म्हटले जाऊ शकत नाही की प्रतिवादीची बडतर्फ हे गैरवर्तनाचे स्वरूप विचारात न घेता, किरकोळ किंवा तांत्रिक स्वरूपाच्या गैरवर्तनासाठी होते. प्रतिवादी-कामगाराला एका विशिष्ट आरोपासाठी आणि विशिष्ट गैरवर्तनासाठी दोषी ठरवण्यात आले आहे. औद्योगिक न्यायालयाने प्रतिवादीच्या पूर्वीच्या सेवेच्या नोंदीचाही विचार केलेला नाही. अपीलकर्त्याच्या प्रकरणानुसार-प्रतिवादी एम. एस. आर. टी. सी.-कामगार तीन वर्षे सेवेत होता आणि तीन वर्षांच्या सेवेच्या कार्यकाळात त्याला चार वेळा शिक्षा झाली. त्यामुळे, बरखास्तीचा आदेश प्रतिवादीच्या सेवेच्या मागील नोंदीचा विचार न करता होता असे म्हणता येणार नाही. त्यामुळे, खटल्याची तथ्ये आणि परिस्थिती पाहता, औद्योगिक न्यायालयाने एम. आर. टी. यू. आणि पी. यू. एल. पी. कायदा, १९७१ च्या अनुसूची-४ चा कलम क्रमांक १ (जी) चुकीने लागू केला.

११. अन्यथा देखील प्रकरणाच्या तथ्यांमध्ये विभागीय चौकशीत विशेषतः असे आढळून आले आहे की चालक-प्रतिवादीच्या बेदरकारपणे आणि निष्काळजीपणे वाहन चालवल्यामुळे हा अपघात झाला ज्यामध्ये चार जणांचा मृत्यू झाला, जेव्हा बडतर्फीची शिक्षा ठोठावण्यात आली तेव्हा ती धक्कादायकपणे अप्रमानबद्ध शिक्षा

असल्याचे म्हटले जाऊ शकत नाही. विभागीय कार्यवाहीत प्रत्येक पैलूचा विचार केला गेला आहे. शुद्ध अनुकरण करून असे दिसून येते की विभागीय कार्यवाहीत चौकशी अधिकाऱ्याने नोंदवलेल्या निष्कर्षामध्ये औद्योगिक न्यायालयानेही हस्तक्षेप केलेला नाही. त्यामुळे, खटल्याची तथ्ये आणि परिस्थिती पाहता, औद्योगिक न्यायालयाने एक गंभीर चूक केली आहे आणि शिस्तपालन प्राधिकरणाने संमत केलेल्या बडतर्फीच्या आदेशात हस्तक्षेप करताना आपल्या अधिकारक्षेत्राचा भंग केला आहे, ज्यामध्ये कामगार न्यायालयाने हस्तक्षेप केला नव्हता.

१२. हे देखील लक्षात घेणे आवश्यक आहे की औद्योगिक न्यायालयासमोर प्रतिवादी-कामगार-चालकाने कबूल केले की बडतर्फीच्या आदेशानंतर त्याला लाभदायक नोकरी देण्यात आली आहे. त्यामुळे सेवेच्या सातत्यासह सेवेतील पुनस्थापना देखील हमी आवश्यक नव्हती.

१३. आक्षेपित निकालातील परिच्छेद ८ मध्ये उच्च न्यायालयाने जारी केलेले निर्देश आणि अपीलकर्त्याला प्रतिवादी कामगाराला ०१.११.२००३ ते ३१.०५.२०१८ या कालावधीसाठी वेतन देण्याचे निर्देश देणारे आदेश देखील उच्च न्यायालयाने अपीलकर्त्याने दाखल केलेल्या जनहित याचिकेत पारित करू शकले नसते. ही कामगार-प्रतिवादीने दाखल केलेली याचिका नव्हती. त्यामुळे, अन्यथा देखील आक्षेपार्ह निकाल आणि आदेशाच्या परिच्छेद ८ मध्ये जारी केलेले निर्देश कायम ठेवता

येत नाहीत कारण ते उच्च न्यायालयासमोरच्या वादाच्या व्याप्तीच्या आणि परिघाच्या बाहेर आहेत.

१४. वरील बाबी लक्षात घेऊन आणि वर नमूद केलेल्या कारणांमुळे, सध्याचे अपील यशस्वी होते. २००२ च्या पुनरीक्षण अर्जात (यू. एल. पी.) औद्योगिक न्यायालयाने दिलेला निर्णय आणि आदेश आणि २००३ च्या लेखी याचिकेत उच्च न्यायालयाने दिलेला आक्षेपार्ह निर्णय आणि आदेश याद्वारे रद्द केला जातो आणि बाजूला ठेवला जातो आणि १९९३ च्या तक्रार (यू. एल. पी.) आय. डी. २ मध्ये कामगार न्यायालयाने दिलेला निर्णय आणि निवाडा पुनर्संचयित करण्याचे आदेश दिले जातात. परिणामी, अनुशासनात्मक प्राधिकरणाने प्रतिवादी कामगाराला सेवेतून बडतर्फ करण्याचा दिलेला आदेश याद्वारे कायम ठेवण्यात आला आहे. सध्याच्या अपीलाला उपरोक्त मर्यादेपर्यंत मान्यता दिली आहे. स्वर्चाबाबत कोणताही आदेश दिला नाही.

देविका गुजराल

अपील मंजूर करण्यात येते.

अस्वीकरण –

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहिल आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.